

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО
CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; PENAL ENFORCEMENT LAW

УДК 343.3/7 : 343.85

DOI: 10.26565/2075-1834-2019-28-14

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОСТКРИМІНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Житний О. О.,

доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, 61022, майдан Свободи 4,
e-mail: alexzprof@gmail.com,
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0795-626X>

Терещук С. С.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, 61022, майдан Свободи 4,
e-mail: serg.ter@ukr.net
orcid: <http://orcid.org/0000-0000-0002-7263-4155>

АНОТАЦІЯ: роботу присвячено вивченню такої категорії сучасного кримінального права України як «кваліфікація посткримінальної поведінки». Відзначається, що вона відображає послідовність, порядок і наслідки кримінально-правової оцінки дій або бездіяльності особи після вчиненого нею злочину, котрі не охоплюються складом вчиненого злочину. Автори констатують, що посткримінальна поведінка, поряд з поведінкою кримінальною (злочинною), сьогодні увійшла до структури предмету кримінального права. Тому особи, які здійснюють правозастосування, мають бути належним чином обізнані з особливостями її правової оцінки.

Посткримінальна поведінка (наприклад, ухилення особи від суду, її дійове каяття, дотримання або ж порушення нею умов передачі на поруки чи умов випробування при звільненні від відбування покарання, сумлінне ставлення до праці, примирення з потерпілим і т. ін.) може бути як позитивною, так і негативною. Перша тягне для особи, яка вчинила злочин, сприятливі кримінально-правові наслідки у виді скасування або зменшення обмежень її прав та свобод, зумовлених вчиненням нею злочину. Друга – тягне додаткові такі обмеження або позбавлення певних прав у кримінально-правових відносинах.

Констатується, що питання кваліфікації посткримінальної поведінки особи поки що мало розроблені юридичною наукою. Пропонується застосування в цьому напрямку досліджень надбань теорії кваліфікації злочину.

Визначено типові етапи й стадії кваліфікації посткримінальної поведінки.

Кваліфікацію посткримінальної поведінки визначено як встановлення тотожності дій або бездіяльності особи після скоєння нею злочину ознакам складу посткримінальної поведінки, встановленим у диспозиції відповідної норми КК, та ухвалення акту, в якому закріплюється така тотожність й визначається можливість застосування до особи передбаченого такою нормою кримінально-правового наслідку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кваліфікація, кримінальний закон, кримінально-правова норма, посткримінальна поведінка, застосування закону, правова оцінка, кримінально-правові наслідки.

ДИСКУССИОННЫЕ ВОПРОСЫ КВАЛИФИКАЦИИ ПОСТКРИМИНАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ

Житный А. А.,

доктор юридических наук, профессор, заведующий
кафедрой уголовно-правовых дисциплин
юридического факультета
Харьковского национального университета
имени В. Н. Каразина,
г. Харьков, 61022, площадь Свободы, 4,
e-mail: alexzprof@gmail.com,
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0795-626X>

Терещук С. С.,

кандидат юридических наук,
старший преподаватель кафедры
уголовно-правовых дисциплин
юридического факультета
Харьковского национального университета
имени В. Н. Каразина,
г. Харьков, 61022, площадь Свободы, 4,
e-mail: serg.ter@ukr.net
orcid: <http://orcid.org/0000-0000-0002-7263-4155>

АННОТАЦИЯ: работа посвящена изучению такой категории современного уголовного права Украины как «квалификация посткриминального поведения». Отмечается, что она отражает последовательность, порядок и последствия уголовно-правовой оценки действий или бездействия лица после совершенного им преступления, которые не охватываются составом этого преступления. Авторы констатируют, что посткриминальное поведение, наряду с поведением уголовной (преступлением), сегодня вошло в структуру предмета уголовного права. Поэтому лица, осуществляющие правоприменение, должны быть надлежащим образом ознакомлены с особенностями его правовой оценки.

Посткриминальное поведение (например, уклонение лица от суда, его деятельное раскаяние, соблюдение или нарушение им условий передачи на поруки или условий испытания при освобождении от отбывания наказания, добросовестное отношение к труду, примирение с потерпевшим и т. д.) может быть как позитивным, так и негативным. Первая влечет для лица, совершившего преступление, благоприятные уголовно-правовые последствия в виде отмены или уменьшения ограничений его прав и свобод, обусловленных совершением им преступления. Вторая – влечет дополнительные такие ограничения или лишения определенных прав в уголовно-правовых отношениях.

Констатируется, что вопрос квалификации посткриминального поведения лица пока мало разработаны юридической наукой. Предлагается применение в этом направлении исследований достижений теории квалификации преступления. Определены типовые этапы и стадии квалификации посткриминального поведения.

Квалификация посткриминального поведения определена как установление тождества действий или бездействия лица после совершения им преступления признакам состава посткриминального поведения, установленным в диспозиции соответствующей нормы УК, и принятия акта, в котором закрепляется такая тождественность и определяется возможность применения к лицу предусмотренного такой нормой уголовно-правового последствия.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: квалификация, уголовный закон, уголовно-правовая норма, посткриминальное поведение, применение закона, правовая оценка, уголовно-правовые последствия.

CONTROVERSIAL ISSUES ON THE QUALIFICATION OF POST-CRIMINAL BEHAVIOR

Zhytnyi Oleksandr,

Doctor in Law, Professor, head of Criminal
and Legal Disciplines
Department of the Law Faculty
of V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, 61022, 4 Svoboda Square,
e-mail: alexzprof@gmail.com,
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0795-626X>

Tereshchuk Sergij,

PhD, Senior lecturer of Criminal
and Legal Disciplines
Department of the Law Faculty
of V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, 61022, 4 Svoboda Square,
e-mail: serg.ter@ukr.net
orcid: <http://orcid.org/0000-0000-0002-7263-4155>

ANNOTATION: the paper is focused on studying such a category of modern criminal law of Ukraine as “qualification of post-criminal behavior”. It has been noted that it reflects the sequence, procedure and consequences of the criminal assessment of the actions or omission of a person after the committed crime, which are not covered by corpus delicti of the committed crime. The authors have stated that post-criminal behavior, along with criminal behavior (a crime), is now included into the structure of the subject matter of criminal law. Therefore, persons carrying out legal enforcement must be properly aware of the specifics of its legal assessment.

Post-criminal behavior (for example, evasion of court hearings, person’s active repentance, compliance with or violation of admission by bail conditions or probation conditions, conscientious conduct, reconciliation with the victim, etc.) can be both positive, and negative. The first entails favorable criminal consequences for the person who committed the crime in the form of abolishing or reducing the restrictions of his or her rights and freedoms caused by the crime commission. The second, entails additional such restrictions or deprivation of certain rights within criminal relations.

It has been stated that the issues of qualification of post-criminal behavior of a person have not been developed by legal science yet. It has been offered to apply the theory of qualification of a crime in this field of research.

Typical stages and phases of post-criminal behavior qualification have been determined.

The qualification of post-criminal behavior has been defined as establishment of the identity of actions or omission of a person after committing a crime to the features of post-criminal behavior’s corpus delicti, set in the disposition of the relevant norm of the Criminal Code, and adopting an act, which establishes such identity and determines the possibility of applying criminal consequences to a person provided by such norm.

KEY WORDS: qualification, criminal law, criminal and legal norm, post-criminal behavior, application of the law, legal assessment, criminal consequences.

У ході розбудови правової держави, прискорення процесів зміцнення громадянського суспільства й проведення нового етапу реформ у найважливіших сферах суспільно-політичного життя важливого значення набувають питання забезпечення правопорядку на території України та досягнення необхідного ступеню законослухняності в контингенті осіб, пов’язаних із нею статусом громадянина. Одним із очікуваних результатів цих процесів має стати зменшення кількості правопорушень, зокрема, й кримінальних. Це дозволить надавати реальні гарантії додержання прав, свобод та безпеки людини й громадянина, концентрувати увагу на позитивних феноменах суспільного буття, витратити публічні ресурси на задоволення актуальних соціальних потреб.

Зазначені обставини потребують нових і навіть новаторських підходів у формуванні інституційних, функціональних і методологічних засад реалізації кримінальної політики держави, підвищення ефективності застосування її нормативного матеріального компоненту – кримінального права.

Головним (тривалий час – єдиним) складником предмета зазначеної галузі був злочин – передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне, винне й каране діяння (дія, бездіяльність або їх поєднання). Тому більшість наукових досліджень і законодавчих новел в сфері кримінального права стосуються проблем кримінальної поведінки (злочину) і її правових наслідків (кримінальної відповідальності, покарання тощо). Водночас, сфера поведінки особи, яку сьогодні регулює кримінальний закон, та яка у зв’язку із цим стає об’єктом офіційної (публічної) оцінки, здійснюваної крізь призму вимог цього закону, фактично значно ширша, аніж злочинні діяння. У процесі еволюції кримінального права й розвитку кримінального законодавства до змісту предмета галузі увійшли й прояви поведінки незлочинної – як девіантної, так і соціально позитивної. Відносно новими елементами у цьому предметі стали передбачені нормами галузевого законодавства діяння особи, які у її співвідношенні зі злочином виступають посткримінальною (післязлочинною) поведінкою (такі, наприклад, як ухилення особи від суду, її дійове

каяття, дотримання або порушення нею умов передачі на поруки чи умов випробування при звільненні від відбування покарання, сумлінне ставлення до праці, примирення з потерпілим і т. ін.). Феномен незлочинної, але кримінально значимої поведінки особи потрапляє в поле зору фахівців досить часто. Так, позитивні й негативні посткримінальні вчинки вивчаються у ході досліджень інститутів звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання, судимості, заохочувальних норм у кримінальному законодавстві України, заохочення суспільно корисної мотивації, спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності (відповідна проблематика презентована в публікаціях Ю. В. Бауліна, А. А. Вознюка, Ю. В. Луценка, О. В. Наден, Є. О. Письменського, П. В. Хряпінського, Н. Б. Хлистової та багатьох інших вітчизняних науковців).

Розширення предмету кримінального права зумовило необхідність перегляду й доповнення методів управління кримінально-правовими відносинами в цілому й поведінкою їх суб'єктів зокрема, а також засобів і прийомів надання фахової оцінки цій поведінці. Так, стрімке збільшення на останні десятиліття видів кримінально значимої соціально позитивної посткримінальної поведінки особи (що підтверджується, зокрема, помітною позитивною динамікою заохочувальних приписів Загальної й Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України) зумовило зростання цінності методу заохочення позитивної посткримінальної поведінки, який вимагає здійснення правової оцінки не лише вчиненого особою правопорушення, а й незлочинної соціально позитивної поведінки цієї особи після події злочину, оцінки деяких інших обставин, що безпосередньо із вчиненням злочином не пов'язані [1, с. 555]. Наприклад, звільнення від кримінальної відповідальності за деякими нормами Загальної частини КК (ст.ст. 45–47) та всіма нормами Особливої його частини (наприклад, ч. 3 ст. 175 КК, ч. 4 ст. 212 КК, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 311, ч. 4 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1 КК та ін.) не може бути законним і обґрунтованим без встановлення наявності й перевірки дійсності передбачених законом його підстав (якими є певні акти поведінки особи). Відповідні висновки, викладені у процесуальному акті (клопотанні про звільнення особи від кримінальної відповідальності чи ухвалі суду про таке звільнення) мають ґрунтуватися на ретельному дослідженні не лише ознак, які характеризують вчинений особою злочин, а й на вивченні характеристик її посткримінальної поведінки. Отже, в наведених випадках реалізація заохочувальної норми КК як підстави звільнення від кримінальної відповідальності забезпечується не лише остаточним рішенням суду (застосуванням до правопорушника заохочувальної санкції), а й діяльністю інших фахівців, які на різних стадіях кримінального провадження застосовують диспозицію заохочувальної норми, здійснюючи при цьому крізь призму положень закону оцінку юридично значущих обставин (подій, фактів, актів поведінки) та визначаючи наявність (можливо – й відсутність) підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Таким чином, ці норми мають розглядатися не лише як положення, які встановлюють такий правовий наслідок злочину, як відмова держави від засудження й покарання особи, що скоїла злочин, за умови її позитивної посткримінальної поведінки, але і як вимоги щодо здійснення інтелектуальної, аналітичної діяльності, в ході якої перевіряється наявність законних підстав для настання такого наслідку (для застосування заохочувальної санкції).

У зв'язку з викладеним вище важливою є думка, що застосування закону про кримінальну відповідальність не обмежується кваліфікацією вчиненого злочину та застосуванням відповідної (негативної) кримінально-правової санкції [1, с. 555]. Включає воно й оцінку інших обставин, з якими закон пов'язує зміни динаміки кримінально-правових відносин. Так, наприклад, у випадках, коли встановлюється наявність підстав для звільнення від кримінальної відповідальності, відповідну діяльність можна називати «кваліфікацією при звільненні від кримінальної відповідальності», метою якої є вирішення питання про можливість звільнення від кримінальної відповідальності конкретної особи, що вчинила злочин (а щодо імперативних видів звільнення – і про його необхідність) [2, с. 57]. Водночас, згадане поняття позначає функції лише суб'єкта, який здійснює звільнення особи від кримінальної відповідальності, тобто суду. Діяльність інших суб'єктів, які беруть участь у цьому процесі (працівників правоохоронних органів, захисників) вона не позначає. Не охоплює воно й відповідної діяльності із встановлення обставин, які перебувають за межами підстав й умов вказаного кримінально-правового інституту. Для цього доцільно використовувати більш широке за обсягом поняття «кваліфікація посткримінальної поведінки».

На відміну від проблем кваліфікації злочинів, якій присвячено численні наукові праці правників, теоретичні й практичні аспекти кваліфікації посткримінальної поведінки у кримінальному праві досліджено недостатньо. В. О. Навроцький слушно підкреслює, що на практиці питання застосування норм, які регламентують посткримінальну поведінку, вирішуються неоднозначно, при цьому допускається чимало помилок. Роз'яснення ж вищих судових інстанцій (наприклад, Пленуму Верховного Суду України) існують лише щодо окремих таких питань. У теорії кримінального права відповідні положення комплексно також поки що не висвітлювалися. Тривалий час майже не відомими (або описаними в обмеженому обсязі) є засади практичного встановлення посткримінальної поведінки, вимоги до правозастосовної діяльності в цій сфері. Хоч слід помітити, що існує значна кількість літератури, виданої з однорідної проблематики – кримінально-правової оцінки поведінки кримінальної,

тобто кваліфікації злочинів. Значна кількість фахівців опікуються розробками як загальної теорії кваліфікації злочинів, так і кваліфікації окремих видів злочинної поведінки (проти життя, проти власності тощо). Вчення про засади, принципи, цілі, прийоми, методи, стадії й етапи цієї специфічної галузевої «експертизи» кримінально значимої дії або бездіяльності в українській правовій доктрині перебуває на досить високому науково-методологічному рівні розвитку. Це говорить, що науковці мають достатньо досвіду й фахових знань в цій сфері, які можуть бути використані й у напрямку досліджень застосування кримінального права до незлочинної поведінки. Водночас, практичні рішення про застосування диспозицій і санкцій кримінально-правових норм, які регулюють посткримінальну поведінку, нерідко не містять належної аргументації, що дозволяє піддати сумніву дотримання принципів законності та неупередженості при їх реалізації, знижує їх позитивний соціально-правовий потенціал. Однією з причин цього, на нашу думку, є недостатня увага доктрини кримінального права до питань кримінально-правової кваліфікації посткримінальної поведінки.

У чинному кримінальному законодавстві, як відомо, майже немає загальних положень щодо застосування кримінально-правових норм (за винятком правил призначення покарання та звільнення від нього). У кримінальному праві України вони існують здебільшого у вигляді теоретичних положень, усталеної практики. Найвизначніші з них викладено в правозастосовних або узагальнюючих рішеннях вищих судових інстанцій (наприклад, Пленум Верховного Суду України в кількох постановках (у п. 19 постанови № 15 від 08 жовтня 2004 р. «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів», у п. 28 постанови № 3 від 26 квітня 2002 р. «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» надав деякі роз'яснення, які стосуються розуміння судами деяких із положень КК про підстави звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені ч. 4 ст. 212, ч. 3 ст. 263 КК [3]. Однак, загальних засад кваліфікації посткримінальної поведінки наразі не пропонується.

З приводу існування такого виду правозастосовної діяльності як кваліфікація посткримінальної поведінки у теорії кримінального права немає єдності. Так, на думку Н. Ф. Кузнецової, межа кваліфікації – закінчення злочину або не закінчення його з незалежних від волі суб'єкта причин. Тому для вирішення кваліфікаційних питань не мають залучатись санкції, призначення покарання, не повинна враховуватись така, що перебуває за межами складу злочину, посткримінальна поведінка [4, с. 18–19]. Заперечує існування інституту кримінально-правової кваліфікації посткримінальної поведінки П. П. Андрушко, який вважає, враховуючи поняття кримінально-правової кваліфікації, що оцінка посткримінальної поведінки особи здійснюється не з позиції встановлення наявності чи відсутності в такій поведінці складу злочину, а з позиції її врахування щодо можливості (чи неможливості) застосування до особи певних інститутів Загальної частини КК, чи норм про звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених у статтях Особливої частини КК. Визнаючи, що в багатьох випадках поведінка особи після вчинення нею злочину повинна отримувати оцінку з позиції кримінального закону, оскільки її характер і зміст можуть тягти за собою певні кримінально-правові наслідки, таку оцінку фахівець не розглядає як різновид кримінально-правової кваліфікації та обґрунтовує необхідність виділення самостійного, родового терміно-поняття «кримінально-правова оцінка поведінки особи, яка вчинила злочин». Його різновидами пропонується вважати: 1) кримінально-правову кваліфікацію вчиненого, що здійснюється на досудовому розслідуванні; 2) кримінально-правову кваліфікацію, здійснювану судом (кваліфікація злочину); 3) кримінально-правову оцінку посткримінальної поведінки особи, яка вчинила злочин [5, с. 156–157].

Інші автори визнають об'єктами кваліфікації в кримінальному праві не лише злочини, а й обставини, що виключають злочинність діяння та посткримінальну поведінку. Наприклад, Ю. В. Баулін виокремлює два види кримінально-правової кваліфікації: кваліфікацію злочинів та кваліфікацію посткримінальних юридичних фактів. На його думку, при застосуванні традиційних норм кримінального права (які передбачають покладення кримінальної відповідальності) здійснюється тільки один вид кримінально-правової кваліфікації – кваліфікація злочинів, а при застосуванні так званих альтернативних норм, що передбачають повне або часткове звільнення від кримінальної відповідальності, здійснюється одразу або з певним розривом у часі обидва названі види кримінально-правової кваліфікації [6, с. 416]. Окрему главу своєї праці «Основи кримінально-правової кваліфікації» В. О. Навроцький присвятив саме питанням кваліфікації посткримінальної поведінки. Привертає увагу й заслуговує на підтримку позиція О. В. Ус, яка у навчальному виданні, присвяченому теорії й практиці кримінально-правової кваліфікації, окремо виділяє кваліфікацію посткримінальної поведінки. На думку вказаної авторки, така кваліфікація охоплює кілька етапів: «а) спочатку необхідно встановити всі фактичні (об'єктивні та суб'єктивні) ознаки посткримінальної поведінки особи, які мають кримінально-правове значення; б) потім слід встановити кримінально-правову норму (статтю (частину статті) КК), яка найбільш повно й точно передбачає таку поведінку, як підставу (ознаку) для застосування відповідних кримінально-правових норм чи інститутів» [7, с. 307].

Застосування закону про кримінальну відповідальність – це складний процес, який виражається у застосуванні абстрактної норми до конкретного випадку [8, с. 90]. На нашу думку, не викликає заперечень доцільність визнання саме кваліфікацією діяльності, яка здійснюється у процесі застосування норм матеріального права, які регулюють посткримінальну поведінку (наприклад, заохочувальних норм Особливої частини КК України) і визначають її кримінально-правові наслідки. Як зазначає А. В. Савченко, «з позиції права, кваліфікація означає оцінку скоєного на підставі чинних правових норм, віднесення соціальних дій людини до певних нормативних категорій» [9, с. 16]. Отже, кваліфікація й кримінально-правова оцінка – поняття цілком співвідносні. У той же час кваліфікація посткримінальної поведінки не обмежується лише кримінально-правовою оцінкою. Оцінка – це обмірковування чогось для визначення його якості, особливостей, значення. Визнання ж в процесі застосування норм кримінального права того, що посткримінальна поведінка особи відповідає ознакам, викладеним в цих нормах, визначає обов'язок представників держави ухвалити відповідне рішення й відобразити його у процесуальному документі, тобто передбачає й офіційне закріплення результату, що виходить за межі лише оцінки. Викладене, як на нашу думку, свідчить на користь використання поняття «кваліфікація посткримінальної поведінки» для позначення тієї складової механізму застосування норм кримінального права, яка охоплює співвіднесення посткримінальної поведінки особи із диспозицією відповідних норм.

Кваліфікація посткримінальної поведінки хоч і не є різновидом кваліфікації злочинів, але з нею пов'язана. Так, наприклад, лише після кваліфікації злочину за статтею (частиною статті), в якій міститься заохочувальна норма, визначається можливість застосування такої норми. Та й сам цей процес вимагає від правозастосовців виконання певних дій, які певною мірою подібні до кваліфікації злочинів. Посадовій особі, яка здійснює таку кваліфікацію, необхідно досліджувати фактичні обставини справи (впевнитись, що передбачені нормою дії насправді мають місце в поведінці особи, визначити, яким саме суб'єктом вони вчинені, в який час їх вчинено, якими є результати цих вчинків) та зіставити їх з ознаками, передбаченими диспозицією заохочувальної норми. Лише за такої умови кваліфікація посткримінальної поведінки відповідатиме принципам законності, конкретності, вичерпності, повноти, індивідуальності й об'єктивності. Про важливість дотримання цих вимог свідчить вивчення слідчої й судової практики: при формулюванні відповідного рішення слідчі, прокурори, суди не в усіх випадках зазначають, в чому саме вбачається відповідність обставин справи ознакам, що указані в нормі, на підставі якої передбачається застосування тієї чи іншої кримінально-правової норми. Наприклад, за матеріалами одного з кримінальних проваджень встановлено, що 17.05.2012 р., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, гр. Л. вчинив незаконне заволодіння транспортним засобом, а саме мопедом марки «SIMPLE 50 cc», вартість якого з урахуванням зносу згідно висновку експертизи становить 1900 грн. Прокурор звернувся до суду з клопотанням про звільнення підсудного від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 289 КК України, оскільки злочин вчинено вперше, винний повернув транспортний засіб власнику, не завдав потерпілому збитків та добровільно повідомив працівникам міліції про обставини скоєного. Переконавшись у доведеності пред'явленого обвинувачення, з'ясувавши позицію прокурора, вислухавши пояснення підсудного, який підтримав клопотання і не заперечував проти закриття справи з вказаних підстав, потерпілого, який погодився та підтримав пропозицію прокурора, суд дійшов висновку, що передбачені законодавством підстави знайшли своє підтвердження, а тому підсудний гр. Л. підлягає звільненню від кримінальної відповідальності [10]. Однак, в матеріалах провадження все ж не відображено, в чому саме проявилась позитивна посткримінальна поведінка особи, а лише констатовано наявність відповідних вчинків. Крім того, виникають сумніви щодо відповідності окремих дій підсудного ознакам, передбаченим у ч. 4 ст. 289 КК (зокрема, закон вимагає добровільної заяви про вчинене правоохоронним органам, тобто якби із зізнанням, а не «повідомлення про обставини скоєного злочину», яке може розглядатись лише як надання повних і правдивих свідчень після затримання).

У більшості випадків динамічний аспект застосування норм, які регулюють посткримінальну поведінку, може бути розглянуто через послідовність певних етапів правозастосовної діяльності [2, с. 57].

Так, якщо йдеться про застосування заохочувальної норми Особливої частини КК (про спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності) або Загальної його частини (наприклад, про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із дійовим каяттям), то перший такий етап неодмінно включає встановлення фактичних обставин вчиненого суспільно небезпечного діяння та надання йому оцінки як злочину певного виду, констатації на основі зібраних доказів винності особи у вчиненні цього злочину. По суті, це означає кваліфікацію злочину за нормою Особливої частини КК. Так, «спеціальне» звільнення від кримінальної відповідальності передбачене у Особливій частині КК лише для окремих видів злочинів. Тому важливо точно визначити, якою статтею (частиною статті, пунктом статті) Особливої частини КК передбачене вчинене особою діяння [1, с. 324]. При цьому не можна погодитись із думкою, що у випадках звільнення від кримінальної відповідальності особа взагалі звільняється від негативної оцінки державою в особі компетентних органів. Особа не зазнає лише тієї

негативної оцінки, яка зазвичай виражається в обвинувальному вироку [11, с. 69]. Загальна негативна оцінка скоєного діяння як злочинного при застосуванні заохочувальних норм не виключається. Більше того, саме у зв'язку із визнанням діяння особи злочином їй і надається можливість в подальшому «загладити» провину у скоєному своєю позитивною пост кримінальною поведінкою. Якщо ж здійснена на досудовому слідстві кваліфікація злочину є неточною, це може сприяти звільненню судом від кримінальної відповідальності винної особи, яка не має на нього права, або до відмови їй у такому звільненні там, де воно гарантоване законом (або він покладає на суд дискреційні повноваження до визначення цієї можливості).

Наступним етапом аналізованого виду кваліфікації є дослідження ознак посткримінальної поведінки особи. У літературі обґрунтовано методологічно правильний підхід, за яким її пропонується розглядати, використовуючи для цього специфічну юридичну категорію «склад». Так, наприклад, сукупність ознак, які виступають підставою звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці, за аналогією з іншими випадками, коли необхідно встановлювати сукупність певних ознак, можна іменувати «склад позитивної посткримінальної поведінки» (наприклад, «склад дійового каяття»). Така методика дослідження цієї поведінки дозволяє впорядкувати процес її правової оцінки, оскільки акцентує увагу на тому, що а) повинні бути встановлені усі без винятку ознаки для того, щоб констатувати наявність цього складу; б) відсутність хоча б однієї з ознак означає відсутність складу в цілому і неможливість застосування звільнення від кримінальної відповідальності; в) складі окремих видів позитивної посткримінальної поведінки індивідуальні – для звільнення у кожному із передбачених законом випадків потрібно встановлювати окрему сукупність ознак [12, с. 554].

У деяких випадках у посткримінальних вчинках особи може бути виявлено ознаки, які відповідають одночасно приписам різних правових норм (як приклад – наявність в поведінці особи ознак, притаманних одночасно складам, властивим і спеціальним видам звільнення від відповідальності, і загальним його видам). Така ситуація зумовлює конкуренцію норм, які регулюють позитивну посткримінальну поведінку [13, с. 114, 115]. Проблеми конкуренції заохочувальних правових норм у теорії кримінального права розроблено недостатньо, а тому у науці поки що не вироблено чітких правил вибору заохочувальної норми у випадках, якщо посткримінальна поведінка особи відповідає одночасно кільком із них [14, с. 372]. У зв'язку із цим найбільш обґрунтованими виглядають висновки, що таку конкуренцію слід вирішувати, керуючись загальним принципом економії репресії, з урахуванням правил конкуренції частини й цілого, а також загальної й спеціальної норм [15, с. 40]. Слушною є й рекомендація виходити при цьому з принципу неприпустимості тлумачення закону у бік погіршення становища особи, щодо якої він застосовується. Наприклад, при вчиненні злочинів невеликої тяжкості, щодо яких у Особливій частині КК передбачено заохочувальні норми (а це діяння, передбачені ч. 1 ст. 175, ч. 1 ст. 311, ч. 1, 2 ст. 354, ч. 1 ст. 368-3 та ч. 1 ст. 368-4 та ч. 1 ст. 369 КК), пріоритетом при вирішенні питання про заохочення за позитивну посткримінальну поведінку щодо ст.ст. 45, 46 КК у застосуванні заохочувальних норм користуються саме норми про спеціальні види такого звільнення. Слід принагідно помітити, що конкуренція між заохочувальними положеннями Особливої частини КК та нормою про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК) може виникнути лише щодо тих злочинів, у складі яких є потерпілий, бо суб'єктами примирення є особа, яка вчинила злочин, та потерпілий від злочину. Дії обох цих суб'єктів мають тотожне значення при вирішенні питання про звільнення. Водночас, серед ознак переважної більшості злочинів, норми про відповідальність за які поєднані із заохочувальною нормою Особливої частини КК, потерпілого немає. Переважна більшість цих діянь посягають лише на публічну сферу суспільних відносин (наприклад, злочин, передбачений ст. 311 КК, посягає на встановлений порядок поведіння з предметами, які можуть бути сировиною або технологічними компонентами для виготовлення (вироблення) наркотичних засобів. Відповідно, шкода цим злочином спричиняється публічним відносинам – державі, суспільству. У цій категорії справ не може бути визнано потерпілим жодну фізичну чи юридичну особу. З положень ст.ст. 354, 368-3, 368-4, 369 КК хоч і впливає наявність такої фігури, як «особа, яка пропонувала або надала неправомірну вигоду» (і, відповідно, зазнала майнових втрат), однак вона не може визнаватися потерпілим і претендувати на повернення їй коштів (на думку А. А. Музики й Є. В. Лашука, така особа є «квазіпотерпілим», який не є ознакою злочину [16, с. 76]).

Завершальною стадією кваліфікації, про яку ідеться в цьому випадку, є визначення правового наслідку посткримінальної поведінки. На прикладі застосування звільнення особи від кримінальної відповідальності, передбаченого заохочувальною нормою КК, ця стадія охоплює прийняття рішення про здійснення такого звільнення та видання відповідного правозастосовного акту (клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, ухвали про закриття кримінального провадження (ст.ст. 287, 288 КПК України). У цьому документі мають міститись посилання як на КК (в частині визначення підстав застосування кримінально-правового заохочення), так і на КПК (в частині визначення порядку його застосування).

Підводячи підсумки зазначимо, що кваліфікацію посткримінальної поведінки слід визначити як встановлення тотожності дій або бездіяльності особи після скоєння нею злочину ознакам складу посткримінальної поведінки, встановленим у диспозиції відповідної норми КК, та ухвалення акту, в якому закріплюється така тотожність й визначається можливість застосування до особи передбаченого такою нормою кримінально-правового наслідку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації. К.: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
2. Житний О. О. Про динамічний бік звільнення від кримінальної відповідальності // Право і безпека. 2005. Т. 4. № 1. С. 56–58.
3. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України та постанов Верховного Суду України у справах кримінальної юрисдикції: упоряд. Н. О. Гуророва, О. О. Житний. Х.: Одиссей, 2012. 432 с.
4. Кузнецова Н. Ф. Проблемы квалификации преступлений. М.: Издательский Дом «Городец», 2007. 336 с.
5. Андрушко П. П. Об'єкти кримінально-правової кваліфікації: поняття, види // Вісник Академії адвокатури України. 2010. № 1(17). С. 150–157.
6. Баулін Ю. В. Проблеми застосування кримінально-правових норм органами досудового слідства / Ю. В. Баулін // Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 5. Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В. В. Сташиса. Х.: Право, 2008. С. 416.
7. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. 368 с.
8. Брайнин Я. М. Уголовный закон и его применение. М.: Юрид. лит. 1967. 240 с.
9. Кузнецов В. В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко; за заг. ред. професорів Є. М. Мойсєєва, О. М. Джужи, наук. ред. І. А. Вартилицька. – [2-е вид., перероб.]. К.: КНТ. 2007. 300 с.
10. Постанова Козельщинського районного суду Полтавської області. Справа 1611/823/12.
11. Тенчов Э. С. К вопросу о юридической природе, основаниях и порядке применения специальных видов освобождения от уголовной уголовной ответственности // Юридические гарантии применения права и режим социалистический законности в СССР: межвузовский сборник. Выпуск 1. Ярославль, 1975. С. 63–70.
12. Хряпінський П. В. Щодо конкуренції загальних та спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 20–21 травня 2011 р.): зб. наук. статей. Луганськ: ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. С. 552–557.
13. Гуророва Н. Проблеми депеналізації злочинів проти державних фінансів // Підприємництво, господарство і право. 2003. №10. С.114–118.
14. Гуророва Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08. Х., 2002. 429 с.
15. Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям: монографія. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ. 2004. 152 с.
16. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. К.: ПАЛИВОДА А.В. 2011. 192 с.

REFERENCES

1. Navroč'kij V. O. Osnovi kriminal'no-pravovoi kvalifikacii. K.: Jurinkom Inter, 2006. 704 s.
2. Zhitnij O. O. Pro dinamichnij bik zvil'nennja vid kriminal'noi vidpovidal'nosti // Pravo i bezpeka. 2005. T. 4. № 1. S. 56–58.
3. Zbirnik postanov Plenumu Verhovnogo Sudu Ukraїni ta postanov Verhovnogo Sudu Ukraїni u spravah kriminal'noi jurisdikcii: uporjad. N. O. Gutorova, O. O. Zhitnij. H.: Odisej, 2012. 432 s.
4. Kuznecova N. F. Problemy kvalifikacii prestuplenij. M.: Izdatel'skij Dom «Gorodec», 2007. 336 s.
5. Andrushko P. P. Ob'ekti kriminal'no-pravovoi kvalifikacii: ponjattja, vidi // Visnik Akademii advokaturi Ukraїni. 2010. № 1(17). S. 150–157.
6. Baulin Ju. V. Problemi zastosuvannja kriminal'no-pravovih norm organami dosudovogo slidstva / Ju. V. Baulin // Pravova sistema Ukraїni: istorija, stan ta perspektivi: u 5 t. T. 5. Kriminal'no-pravovi nauki. Aktual'ni problemi borot'bi zi zlochinnistju v Ukraїni / za zag. red. V. V. Stashisa. H.: Pravo, 2008. S. 416.
7. Us O. V. Teorija ta praktika kriminal'no-pravovoi kvalifikacii: lekcii. Harkiv: Pravo, 2018. 368 s.
8. Brajnin Ja. M. Ugolovnyj zakon i ego primenenie. M.: Jurid. lit. 1967. 240 s.
9. Kuznecov V. V. Teorija kvalifikacii zlochiniv: pidruchnik / V. V. Kuznecov, A. V. Savchenko; za zag. red. profesoriv Є. M. Mojseeva, O. M. Dzhuzhi, nauk. red. I. A. Vartilec'ka. – [2-e vid., pererob.]. K.: KNT. 2007. 300 s.
10. Postanova Kozel'shhins'kogo rajonnogo sudu Poltav's'koї oblasti. Sprava 1611/823/12.
11. Tenchov Je. S. K voprosu o juridicheskoj prirode, osnovanijah i porjadke primenenija special'nyh vidov osvobozhdenija ot ugolovnoj ugolovnoj otvetstvennosti // Juridicheskie garantii primenenija prava i rezhim socialisticheskij zakonnosti v SSSR: mezhvuzovskij sbornik. Vypusk 1. Jaroslavl', 1975. S. 63–70.
12. Hrijapins'kij P. V. Shhodo konkurencii zagal'nih ta special'nih vidiv zvil'nennja vid kriminal'noi vidpovidal'nosti // Teoretichni ta prikladni problemi kriminal'nogo prava Ukraїni: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Lugans'k, 20–21 travnja 2011 r.): zb. nauk. statej. Lugans'k: LDUVS im. E. O. Didorenka, 2011. S. 552–557.
13. Gutorova N. Problemy depenalizacii zlochiniv proti derzhavnih finansiv // Pidpricmictvo, gospodarstvo i pravo. 2003. №10. S.114–118.
14. Gutorova N. O. Kriminal'no-pravova ohorona derzhavnih finansiv Ukraїni: dis. ... doktora jurid. nauk: 12.00.08. H., 2002. 429 s.
15. Zhitnij O. O. Zvil'nennja vid kriminal'noi vidpovidal'nosti u zv'jazku z dijomim kajattjam: monografija. H.: Vid-vo Nac. un-tu vnutr. sprav. 2004. 152 s.
16. Muzika A. A., Lashuk E. V. Predmet zlochinu: teoretichni osnovi piznannja: monografija. K.: PALIVODA A.V. 2011. 192 s.